

คาถาสายายในงานฉลองวันพระอภิธรรม

พระคันธสาราภิงค์

ป.ธ.๙, ธรรมาจริยะ, อภิวัังสะ, พธ.ด.

เจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ ลำปาง

พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระอภิธรรมโปรดเทพบุตรผู้เคยเป็นพุทธมารดา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นเวลา ๓ เดือน หลังจากนั้นได้เสด็จลงจากสวรรค์ที่สังกัสสนครในวันเพ็ญเดือน ๑๑ ชาวพุทธในพม่า จึงถือว่าวันเพ็ญเดือน ๑๑ เป็นวันพระอภิธรรม

เนื่องในวันสำคัญดังกล่าวนี้ ชาวพม้ามักมาชุมนุมสาธยายพระอภิธรรม ๗ ปกรณ์โดยสังเขปที่สมาคมศึกษาพระอภิธรรมในจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ ดังนั้น เพื่อกล่าวถึงความสำคัญและเนื้อหาของพระอภิธรรม ๗ ปกรณ์ โดยย่อ พระวิจิตตสาราภิงค์ อัครมหาบัณฑิต อภิธมหารัฏฐครู อดีตเจ้าอาวาสวัดธรรมนาท จังหวัดมณฑล ผู้ทรงพระไตรปิฎกรูปแรกของพม่า และเป็นวิสัชชกะ (ผู้ตอบ) ในสมัยฉัฎฐสังคีติระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๘ - ๒๕๐๐ จึงประพันธ์คาถาเหล่านี้เพื่อให้สาธยายร่วมกันในวันพระอภิธรรม

คาถาเหล่านี้ไม่ปรากฏปีที่แต่ง ได้จัดพิมพ์ไว้ร่วมกับคาถาที่พระมหาเถระ ประพันธ์ไว้ในโอกาสต่างๆ ในหนังสือชื่อว่าติปิฎกธรรมาพยมาลา (รวมกาพย์ของพระไตรปิฎก) ผู้แปลเห็นว่าคาถาดังกล่าวมีเนื้อหาครอบคลุมพระอภิธรรมปิฎก งามด้วยอรรถและพยัญชนะ ไพเราะสละสลวยด้วยรสคำและรสความ จึงแปลและเรียบเรียงเป็นภาษาไทยโดยได้รับคำอาราธนาจากคุณเสริมสุข ปัทมสถาน

หวังว่าคาถาประพันธ์พร้อมทั้งคำแปลไทยเหล่านี้จะอำนวยประโยชน์ก่อเกิดศรัทธาและความเข้าใจเกี่ยวกับพระอภิธรรมแก่ท่านผู้อ่านตามสมควร

ผลงานฝ่ายพระอภิธรรมของพระคันธสาราภิวังค์

๑. อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี (แปล)
๒. อภิธัมมวาทาร (แปลและอธิบาย)
๓. สัจจสังเขป (แปลและอธิบาย)
๔. อัญญสาลินี (แปลและอธิบาย)
๕. พระอภิธรรมเป็นพระพุทฺธพจน์ และประวัติคัมภีร์สัททาวิเสส

อาร์มภพ

๑. ตัทธสมุหิ ยถาจารย์ ฉพพณณเหติ สุมนพทลี
อิท มณเฑ ตถากนฺตี สํสุทฺธพฺพุทฺทเกสรี.

“ข้าพเจ้าทั้งหลายเป็นผู้เกิดปีติโสมนัส สำคัญว่าพระพุทฺธปฎิมา
พระองค์นี้เสมอเหมือนพระจอมมุนีผู้หมดจดจากกิเลส ทรงกลุ่มฉัพพรรณ
รังสีงามเฉิดฉายดุจเทพทั้งหลายที่อยู่ในสวรรค์ชั้นไตรทศ”

๒. สุทฺถลลภตโร’ทานิ วิมฺหโย โภ สมฺพภวี
อภิธมฺมทีโน ภาติ สาธุมโนนุรณฺขินี.

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย วันแสดงพระอภิธรรมอันน่าอัศจรรย์หาได้ยาก
อุบัติขึ้นในบัดนี้ (วันเพ็ญเดือน ๑๑) เป็นวันที่ยังจิตของสาธุชนให้ร่าเริงยินดี
ย่อมงามด้วยสิริมงคล”

คำอัญเชิญเทวดา

๓. สทฺธมฺมาจารเทวานํ นิมนฺเตม สคารวา
โมทมานา อาคจฺจนฺตุ สุณนฺตุ ฅมมมุตฺตม.

“ข้าพเจ้าทั้งหลายขออัญเชิญเทวดาผู้ประพฤติธรรมโดยเคารพ
ขอท่านทั้งหลายมีใจเบิกบานมาฟังธรรมอันสูงส่งเถิด”

ความเป็นมาของพระอภิธรรม

๔. อภิธมฺโม'ภิธมฺโมติ ยโส หิ ยสฺส อุกฺคโต
เอโส เกน กทา กตถ เทสิโต ฌมฺมุตฺตโม.

“ธรรมอันสูงส่งที่ปรากฏจรรยาว่าเป็นพระอภิธรรม มีแสดงไว้โดย
ผู้ใด เมื่อใด และในสถานที่ไหน”

๕. อภิสมฺโพธิโต สดต- วสสมฺหิ ฌมฺมสามินา
เทสิโต เทวโลกมฺหิ เทวานํ ฌมฺมุตฺติยา.

“พระธรรมสามีทรงแสดงพระอภิธรรมไว้ในเทวโลกเพื่อให้เหล่า
เทวดาหลุดพ้นจากภพในพรพชาที่ ๗ หลังจากตรัสรู้”

๖. เต ธณฺณธณฺญา วต เทวเทวา

เต นฺน ฌมฺมามตปิตปินา

เย สมฺมุขายเวย ลภนฺติ ทฏฺฐํ

พุทฺธญฺจ ฌมฺมญฺจ อเวจฺจ โสตุํ.

“เหล่าเทวดาผู้ได้เห็นพระพุทเจ้าและฟังธรรมด้วยศรัทธาในที่
เบื้องหน้าพระพักตร์เป็นผู้มีบุญญาธิการโดยแท้ ท่านเหล่านั้นเฝ้าอ้อมด้วย
การต็มน้ำอมฤตแห่งพระธรรม”

๗. เกนายํ'ภิธมฺโม สมฺม เยน โลโก ปภาสติ

ปฏฺฐาจิ ตวํ สมฺม อกฺขาหิ ปกรณฺา ตวิธํ กิตฺตกา.

“ธรรมประทีปที่ทำให้ชาวโลกรุ่งโรจน์ได้รับขนานนามว่า พระอภิธรรม
ด้วยเหตุใด ดูก่อนสหาย เราถามท่านแล้วโปรดตอบว่าในพระอภิธรรมนี้
มีกี่ประการ”

๘. อติเรกวิเสสาทิ-

ธมมา อิธ ปกาสิตา

เตนายิ'ภิธมโม สมม

ปกรณา ตวิธ สตตธา.

“ธรรมอันยิ่งและพิเศษ[กว่าพระสูตร] เป็นต้น พระพุทธองค์ทรง
แสดงไว้ในพระอภิธรรมนี้ ดังนั้น ธรรมนี้จึงได้ชื่อว่า พระอภิธรรม ดูก่อน
สหาย ในพระอภิธรรมนี้มี ๗ ปกรณ์”

๙. ธมมาติเรโก จ วิเสสธมโม

ลกขี ปทาตา ปฏิสมภิทาที

เอว ปชานํ วรธมมเมตํ

โก นาภิปุเช สุปสนนจิตโต.

“พระอภิธรรมนี้เป็นธรรมอันยิ่งและพิเศษ[กว่าพระสูตร] มออบสมบัตติ
มีปฏิสัมภิทาญาณ เป็นต้น ใครเล่าที่มีจิตเลื่อมใสยิ่งเข้าใจธรรมอันประเสริฐ
นั้นอย่างนี้แล้วจะไม่บูชา”

ธรรมสังคณี

๑. กถิ สงคหิตา ธมม-

สงคเห ธมมสามินา

ธมมา อิธ วิเสเสน

ปริจเฉทา ตู กิตตกา.

“พระธรรมสามีทรงรวบรวมธรรมทั้งหลายไว้ในธรรมสังคณีปกรณ์
อย่างไร ในปกรณ์นี้มีที่ปริจเฉทโดยพิเศษ”

๒. ธมมา สงคหิตา ธมม-

สงคเห กุสลาทิกา

สภาคา ติกทุกเกหิ

ปริจเฉทา จตุพพิธา.

“พระธรรมสามีทรงรวบรวมธรรมที่มีลักษณะเสมอกันมีกุศล เป็นต้น
ไว้ในธรรมสังคณีปกรณ์โดยจำแนกเป็นติกะ (หมวดสาม) และทูกะ (หมวด
สอง) ในปกรณ์นี้มี ๔ ปริจเฉท[คือ จิตตูปปาตกัณฑ์ รูปกัณฑ์ นิกเขปกัณฑ์
และอรรถกถากัณฑ์]”

๓. สมมุทธสาโลว สุคนธคนธโก

สมมุทธธมเมหิ สทา ปวายโต

โย ธมมจกขุ วีย ธมมสงคโ

สทธาย ปญญาย จ ตํ ภณาม โภ.

“ธรรมสังคณีปกรณ์กระจายกลืนฟุ้งขจรด้วยธรรมที่เบ่งบาน เปรียบ
ตั้งต้นสาละผลิดอกบานสะพรั่งมีกลิ่นหอมหวานยิ่ง เป็นเช่นกับจักขุที่รู้เห็น
สภาวะธรรม ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอเราทั้งหลายจงสาธยายธรรมสังคณี
ปกรณ์นั้นด้วยศรัทธาและปัญญาเถิด”

วิงค์

๑. กถิ สุวิภตฺตา สมม

ธมมา วิภชวาทีนา

วิงคเ ทุตฺเต เอตถ

ปริจเฉทา ตุ กิตตกา.

“ดูก่อนสหาย พระพุทธเจ้าผู้ตรัสจำแนกธรรมทรงแจกแจงสภาวะธรรม
ไว้ในวิงคปกรณ์ที่ ๒ อย่างไร ในปกรณ์นี้มีที่ปริจเฉท”

๒. ขนธาทินา จ สุตตฺต-

ภาชนาทินยตฺตยา

ธมมา สุวิภตฺตา เอตถ

อฏฺฐารส วิภตฺติกา.

“พระพุทธเจ้าทรงจำแนกสภาวะธรรมไว้ตามขั้นเป็นต้นและนัย ๓
มีการจำแนกสุดต้นต้นัยเป็นต้น สภาวะธรรมที่จำแนกไว้ในวิงคปกรณ์นี้
มี ๑๘ อย่าง”

๓. โย เทวเทเวน ทิวมหิ เทสิโต

ธมโม วิงคโ สุวิภชวาทีนา

ธมเม ววตถานมตีปพายโก

สทธาย ปญญาย จ ตํ ภณาม โภ.

“พระพุทธเจ้าผู้ตรัสจำแนกไว้ดี ทรงเป็นอติเทพยิ่งกว่าเทพทั้งหลาย
ทรงแสดงธรรมที่ชื่อว่าวิงค์ไว้ในสรวรรค เป็นธรรมที่ให้ความรู้ในการกำหนด

สภာธรรม ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอเราทั้งหลายจงสาธยายวิภังคปกรณ์นั้น ด้วยศรัทธาและปัญญาเถิด”

ธาตุกถา

๑. กถิ ธาตุกถิ เทว- เทโว เทวานมालเย
เทเสสิ เทวพรหมานํ นยา ตู เอตถ กิตตกา.

“พระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นอติเทพยิ่งกว่าเทพทั้งหลาย ทรงแสดงธาตุกถาปกรณ์แก่เทวดาและพรหมในสวรรค์ที่พำนักของทวยเทพไว้อย่างไร นัยในปกรณ์นี้มีจำนวนเท่าไร”

๒. ทีปยิ ธาตุปุลลชติ นานาธาตุวิภังโก
ธาตุกถิ ยิ เทเสสิ นยา เอตถ จตฺตทส.

“พระพุทธเจ้าผู้ทรงจำแนกธาตุต่างๆ ทรงแสดงธาตุกถาปกรณ์ไว้โดยประกาศความเป็นกองธาตุ นัยในปกรณ์นี้มี ๑๔ อย่าง”

๓. ธาตุสุ โกสลมตปิปปวฑฺฒกํ
ริตฺตตตฺตจฺจตฺตนิชีวทีปํ
กเถม ตํ ธาตุกถิ ชิเนริตํ
กถิกถิ ติณฺณ’มฺปาย’มฺตตมํ.

“ขอเราทั้งหลายจงสาธยายธาตุกถาปกรณ์นั้นที่พระชินเจ้าตรัสไว้ อันพัฒนาปัญญาเฉลียวฉลาดในธาตุทั้งหลาย ซึ่งแสดงความว่างเปล่าไม่ใช่ชีวะ อันเป็นวิธีข้ามพ้นความสงสัยเป็นอย่างดี”

บุคคลบัญญัติ

๑. กถิ บุคคลปณตตี ติโลเกกคคบุคโค
 ปณตเปสิ มหาวิโร เทวทานวปุชิตโต.

“พระพุทธเจ้าผู้เป็นบุคคลผู้สูงสุดเพียงผู้เดียวในโลกสาม มีวิริยะยิ่งใหญ่ อันหมู่เทพและอสุรบุชาแล้ว ทรงบัญญัติบุคคลบัญญัติปกรณอย่างไร”

๒. ยัม ยัม ธมมมุปาทาย โย โย บุคคลสมมโต
 ตัม ตัม ธมมัม วิภชิตวา เทเสสิ ยาว ปญจกา.

“สิ่งที่สมมติว่าเป็นบุคคลมีได้โดยอาศัยสภาวะธรรมใดๆ พระพุทธเจ้าทรงแสดงจำแนกสภาวะธรรมนั้นๆ จนถึงบุคคล ๕ จำพวก”

๓. ธมเมหิ ปณตติปเภทที่ปกัม
 สตตุปททธิจ ปนุทกัม วรัม
 อาสีสมานา สุวิมุตติมัจจุตี
 ภณมา ม ตัม โก มุนิโน’นุสาสนี.

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอเราทั้งหลายผู้ปรารถนาความพ้นหลุดอันไม่แปรปรวน จงสาธยายบุคคลบัญญัติปกรณนั้นอันเป็นคำสอนของพระมุนีซึ่งแสดงจำแนกบุคคลด้วยสภาวะธรรม อันกำจัดความยึดมั่นว่าเป็นบุคคลและนำปรารถนายินดี”

กถาวัตถุ

๑. ชินาทิจโจ กถาวัตถุ- ธมมัสสุณา มหาสเร
 ชาติกุเขตเตเต ปโปเธสิ กถัม ทิโวภกเก.

“พระชินาติตยฺทรงยังดอกปทุมคือทวยเทพให้แย้มบานด้วยรัศมีธรรมแห่งกถาวัตถุปกรณในสระใหญ่คือชาติเขต (เขตเป็นที่ประสูติ) ได้อย่างไร”

๒. ฉลวาทิ วินิคคยห

สวาทิ นิจจล จิต

นานาสุตตมมสุหิ

โพเธสิ ชินภาณมา.

“ดวงสุริยคือพระชินสีห์ทรงข่มความเหินผิด ทำความเห็นของตนให้ดำรงมั่นไม่หวั่นไหว ได้ยังดอกปทุมคือทวยเทพให้แย้มบานด้วยรัศมีธรรมแห่งพระสูตรต่างๆ”

๓. วิตณทวาทิน วิวาทมทน

วิกขวาทิน สุวาทชมภน

ยุตตี อยุตติลจ วิวิจจ เทสิตี

ภณาม ตํ ทานิ กถานวตถุภ.

“ขอเราทั้งหลายจงสาธยายกล่าววัตถุปรกณนั้นที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโดยจำแนกความถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง ซึ่งข่มวาทะต่างๆ ของพวกมิจฉวาทิ และสนับสนุนวาทะอันถูกต้องของพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้ตรัสจำแนก[สัจจะ] ณ บัดนี้”

ยมก

๑. ยมสส วิสยาตีโต

ยมกํ ยมเทศยิ

กถํ กิวัปริจเฉท-

มณฺฑิตํ กานิ ทสสยํ.

“พระพุทธเจ้าผู้ทรงล่วงพ้นวิสัยของพระยม ทรงแสดงยมกปรกณอย่างไร ปรกณนั้นประดับด้วยปริจเฉทเท่าไร แสดงธรรมอะไร”

๒. ยมกํ ยมกขาย

ปุจฉาธมมตถลกขณ

ปริณญา ทสสยํ ติสโส

เทศยิ ทสธา ชิน.

“พระชินเจ้าทรงแสดงยมก ๑๐ อย่างโดยประกาศปุจฉา อรรถของธรรม ไตรลักษณ์ และปริณญา ๓ เพื่อความไม่สงสัย”

๓. ขนธาภิธมมาน ปวตติทีปกำ
 วิปัสสนาญาณวิภักก'มวหิ
 เอกายนั ชาติขยนตฎุมิยา
 ภณาม ตั ญฺจุ'ภิธมมเทศนั.

“ขอเราทั้งหลายจงสาธยายมกปกรณันั้นอันเป็นอภิธรรมเทศนา
 ที่ ๖ ซึ่งแสดงการดำเนินไปของสภาวะธรรมมีขั้นเป็นต้น อันส่งผลให้
 วิปัสสนาญาณสูงงอม และเป็นทางสายเดียวไปสู่แดนสิ้นสุดของชาติ”

ปฏฐาน

๑. สตตม มุณี ปฏฐาน'- ภิธมม อีสิตตโตโม
 กถั เทเสสิ เทวานั ตั เม อกฺขาหิ ปุจฺฉิตโต.

“พระมุนีองค์ที่ ๗ [นับจากพระวิปัสสีพุทธเจ้า] ทรงแสดงพระอภิธรรม
 ปกรณัที่ ๗ ชื่อว่า ปฏฐาน แก่ทวยเทพอย่างไร ข้าพเจ้าถามท่านแล้วเชิญ
 ท่านตอบคำถามนั้นเถิด”

๒. วิภชิตวาน ปฏฐานั ธมเม จ ธมมสตติโย
 สมณตานนตฺตยาเยหิ เทวานั เทสยิ ชิโน.

“พระชินเจ้าทรงแสดงปฏฐานแก่ทวยเทพด้วยนัยต่างๆ รอบด้าน
 หาที่สุดมิได้ โดยจำแนกสภาวะธรรมและความสามารถของสภาวะธรรม
 [ที่เป็นปัจจัย]”

๓. ยั สมมสนตฺตสฺส ทิสสา สมนตโต
 วินิจฺจนเร สตถุ ปภา สรริโต
 นยมพฺพธี ญาณสมฺพุทฺทโคจรึ
 สพุธาย ปญฺญาย จ ตั ภณาม โภ.

“เมื่อพระศาสดาทรงพิจารณาคัมภีร์ปฏฐาน รัศมีย่อมชานอกรอบ
 ด้านจากสรีระของพระองค์ ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอเราทั้งหลายจงสาธยาย

ปฏิฐานปกรณัมอันมีนัยดุจสาคร เป็นวิสัยแห่งสัพพัญญุตญาณอันลุ่มลึก
ดจมหาสมุทรด้วยศรัทธาและปัญญาเถิด”

คำปรารภ

๑. อิมินา อภิธมฺเมน ภเวสุ อภิธมฺมิกา
 อภิคฺจเณม นิพพานํ อภิทฺทเชม ปตฺติตํ.

“ด้วยการสาธยายพระอภิธรรมนี้ ขอเราทั้งหลายจงเป็นนักอภิธรรม
ในทุกๆ ชาติ บรรลุถึงพระนิพพาน ขออุทิศส่วนบุญที่นำปรารภมาให้แก่
สรรพสัตว์ทั้งปวง”

๒. มหาปุณณภาสิสฺสโน โท สิทธิธโร นิรุพทโว
 คจฺจนฺตฺ สุวาคตา เทวา โมทนฺตา สุญฺจฺมานสา.

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย กระแสนุญอันใหญ่หลวงได้สำเร็จแล้วปราศจาก
อุปสรรคอันตราย ขอเทวดาทั้งหลายผู้มาดีแล้ว จงเป็นผู้ร่าเริงเบิกบานใจ
กลับสู่นิवासถานเถิด”
